staltningerne gennemføres forsvarligt. I betragtning af den centrale rolle og omfanget af det ansvar, som den pågældende medlemsstat påtager sig ved præsentationen af og kontrollen med finansieringen af uddannelsesforanstaltningerne, er dens mulighed for, ifølge artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 2950/83, at kunne fremkomme med sine bemærkninger før vedtagelsen af en endelig beslutning om nedsættelse af det oprindeligt bevilgede tilskud et væsentligt formkrav, hvis tilsidesættelse medfører ugyldighed af beslutningen om nedsættelse.

RETSMØDERAPPORT
i sag C-334/91 *

I — Retlig baggrund

I artikel 1, stk. 2, i Rådets afgørelse 83/516/EØF af 17. oktober 1983 [1] om Den Europæiske Socialfonds opgaver hedder det bl.a., at fonden deltager i finansieringen af erhvervsuddannelsesforanstaltninger.

Ifølge afgørelsens artikel 3, stk. 2, kan fonden yde tilskud til specifikke foranstaltninger, som iværksættes med bl.a. det formål at fremme iværksættelsen af projekter af fornyende karakter.

I Kommissionens meddelelse KOM(83) 711, endelig udg. af 22. december 1983 vedrørende Kommissionens retningslinjer for forvaltningen af Den Europæiske Socialfond i finansårene 1984 til 1986 hedder det:

»3. Prioritering af specifikke foranstaltninger af fornyende art, som opfylder Fællesskabets målsætninger
(Artikel 3, stk. 2, i afgørelse 83/516/EØF)

Der gives prioritet til følgende specifikke foranstaltninger, der gennemføres med henblik på igangsættelse af projekter af fornyende art, og som opfylder alle de følgende kriterier:

...

— foranstaltninger, som muligvis på et senere tidspunkt bliver berettiget til fondstilskud i henhold til artikel 3, stk. 1, i afgørelse 83/516/EØF

— foranstaltninger, der med henblik på generel anvendelse har til formål systematisk at tilvejebringe nye arbejds-

* Processprog: fransk.
1 — EFT L 289, s. 38.

hypoteser vedrørende f.eks. indhold, metodik og planlægning af erhvervsuddannelse eller erhvervsvejledning, og som vurderes under hensyn til en regions udsigter, behov og gængs praksis

— foranstaltninger, hvori de berørte parter, herunder arbejdsmarkedets, i vidt omfang inddrages i foranstaltningernes planlægning og afvikling

— evalueringsforanstaltninger

— foranstaltninger, der højst berører 100 personer

...«

I forordning (EØF) nr. 2950/83 af 17. oktober 1983 [2] fastlægges de former for udgifter, hvortil tilskud kan ydes af fonden, og hvoriblandt nævnes omkostninger ved forberedelse, gennemførelse og administration af erhvervsuddannelsesforanstaltninger.

I artikel 5, stk. 2, i denne forordning hedder det:

»Godkendelse af en ansøgning om tilskud, der er indgivet i henhold til artikel 3, stk. 2, i afgørelse 83/516/EØF, medfører, også i de tilfælde, hvor godkendelsen vedrører flerårige foranstaltninger, udbetaling af et første forskud svarende til 30% af det bevilgede tilskud. Et yderligere forskud på op til 30% kan udbetales, når den pågældende medlemsstat har attesteret, at halvdelen af foranstaltningen er gennemført på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser.«

Når uddannelsesforanstaltningen er gennemført, udarbejder projektlederen en detaljeret redegørelse herfor og sender denne til de nationale myndigheder, i givet fald under vedlæggelse af anmodningen om udbetaling af saldobeløbet. I artikel 5, stk. 4, i forordning nr. 2950/83 hedder det:

»Anmodninger om udbetalinger af saldobeløb skal indeholde en detaljeret redegørelse for indholdet, resultaterne og finansieringen af den pågældende foranstaltning. Medlemsstaten attesterer den faktiske og regnskabsmæssige rigtighed af de i udbetalingsanmodningerne indeholdte oplysninger.«

Endelig hedder det i forordningens artikel 6:

»1. Såfremt tilskuddet fra fonden ikke anvendes på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser, kan Kommissionen suspendere, nedsætte eller lade tilskuddet bortfalde efter at have givet den pågældende medlemsstat lejlighed til at fremkomme med sine bemærkninger.

2. De udbetalte beløb, som ikke er blevet anvendt på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser, skal tilbagebetales ...«

Ansøgningerne om tilskud indgives i den pågældende medlemsstats navn af en

2 — EFT L 289, s. 1.

offentligretlig organisation, sædvanligvis den, der samfinansierer projektet. Den organisation indgiver ansøgningen for den institution, der i sidste instans skal modtage det tilskud, hvorom der ansøges.

Medlemsstaten er den eneste talsmand i forhold til fonden, og de økonomiske forbindelser består dels mellem Kommissionen og medlemsstaten, dels mellem sidstnævnte og den institution, der modtager tilskuddet [3].

II — Faktiske omstændigheder og skriftlig forhandling

Det belgiske Arbejdsministerium havde på Belgiens vegne og for Innovation et Reconversion Industrielle ASBL (herefter benævnt »IRI«) indgivet en ansøgning om tilskud fra fonden til en foranstaltning bestående i uddannelse af kommende iværksættere i planlæggelse, oprettelse og ledelse af små og mellemstore virksomheder. Denne uddannelsesforanstaltning indgik i et integreret program, hvortil fonden ydede tilskud til uddannelse (via IRI), og EFRU ydede tilskud til de øvrige bestanddele i foranstaltningen.

I punkt 8.1 i ansøgningen om tilskud, der havde overskriften »Beskrivelse af Foranstaltningen«, hed det bl.a.:

»Den gennemsnitlige undervisningstid for hver deltager er 39 uger. På grund af systemets smidighed varierer det ugentlige timetal efter den tid, deltagerne har til rådighed. I gennemsnit er der tale om 7 timer pr. uge.«

I bilag 2 til ansøgningen om tilskud, der har overskriften »Beskrivelse af Uddannelsesprogrammet«, er det samlede antal timer, som følges af hver deltager (i et fuldstændigt kursus) (i det første år for gennemførelsen):

Seminar:

36 + 4 + 36 = 76, dvs. +/— 15 dage

E. A. O. [4]:

31 + 0 + 25 = 56

Personlig rådgivning: *64*
I alt: 196 timer

I bilag 1 til ansøgningen om tilskud, der har overskriften »Program for Skabelse af Nye Aktiviteter i Liège«, understregedes det, at fleksibiliteten i uddannelsen var et af dens væsentligste karakteristika:

»... Uddannelsen er *fleksibel*. En vordende iværksætter

— begynder sin uddannelse og udarbejder sit projekt til enhver tid uden at afvente, at en undervisningsperiode skal begynde

— går frem i sit eget tempo efter den tid og på de tidspunkter, han har til rådighed (aftener, weekender ...), og

3 — Dom af 15.3.1984, sag 310/84, EISS mod Kommissionen, Sml. s. 1341, præmis 15.

4 — Datamatstøttet undervisning.

— tilpasser sit uddannelsesprogram efter sine kundskaber og erfaringer, sit projekts mere eller mindre komplicerede karakter mv.«

Ved beslutning af 19. juni 1985 blev ansøgningen om tilskud godkendt af Kommissionen

— som en specifik uddannelsesforanstaltning for iværksættere

— for en periode af to år, nemlig fra den 1. januar 1985 til den 31. december 1986

— med et deltagerantal på 196 og

— et bevilget tilskud på 27 381 000 BFR.

Et forskud på 30% af det bevilgede beløb, nemlig 8 214 300 BFR, blev udbetalt den 10. juli 1985.

Den 16. juni 1987 indgav IRI anmodning om udbetaling af saldobeløbet. Sammenslutningen anslog de samlede omkostninger ved foranstaltningen til 29 758 062 BFR og nedsatte tilskudsbeløbet fra fonden til 14 783 755 BFR. IRI opgjorde som følge heraf det tilgodehavende saldobeløb fra fonden til 14 783 755 — 8 214 300, eller 6 569 455 BFR. I anmodningen om udbetaling af saldobeløbet anførtes det, at antallet af kursusdeltagere i 1985-1986 havde været på 197.

Den 28. november 1987 tilstillede Kommissionen de kompetente belgiske myndigheder en skrivelse, hvorefter der ved en gennemgang af anmodningen om udbetaling af saldobeløbet havde vist sig at mangle eller ikke være tilstrækkelige oplysninger i forbindelse med den almindelige dokumentation for de opgjorte udgifter og visse beløb, der var opgivet af IRI. Kommissionen tilføjede, at sagen ville blive afsluttet på grundlag af de foreliggende oplysninger, medmindre de ønskede oplysninger blev fremsendt inden for en frist af to måneder.

Den 9. december 1987 fremsendte de belgiske myndigheder de fra sagsøgeren modtagne oplysninger til Kommissionen.

Den 17. marts 1989 foretog Kommissionens Generaldirektorat for »Finanskontrol« (GD XX) i samarbejde med fondens tjenestegrene og den belgiske administration (Arbejdsministeriet, Departementet for Beskæftigelse i Wallonien og Ministeriet for det Franske Samfund) en revision på stedet af den af IRI forelagte sag.

Herefter tilstillede Kommissionen den 6. november 1991 det belgiske Arbejdsministerium en skrivelse vedrørende saldobeløbet i IRI-sagen, hvori det hed:

»Undersøgelsen af anmodningen om udbetaling af saldobeløb og de yderligere oplysninger i forbindelse hermed samt revisionsbesøget på stedet, hvori Deres tjeneste deltog den 17. marts 1989, har ført til følgende konklusioner vedrørende den endelige opgørelse i denne sag:

1. Kommissionen accepterer den af IRI forelagte dokumentation vedrørende lønninger til personer, der er stillet til rådighed af Cockerill-Sambre og Société Programmes SOCRAN.

2. Derimod finder den ikke, at de 172 deltagere, der har modtaget under 100 timers uddannelse og vejledning, kan erklæres for uddannede. Som følge heraf vil kun de 25 deltagere, der kan godtgøre at have deltaget i mindst 100 timer, blive taget i betragtning ved beregningen af tilskuddet fra ESF. Det ændrede tilskud fra ESF vil andrage 25/197 af det tilskud, der er anført i anmodningen om udbetaling af saldobeløbet (14 448 673 BFR), eller 1 833 588 BFR.

Efter fradrag af det forskud, der er udbetalt til sammenslutningen, skal der indbetales 6 380 712 BFR til Kommissionen.«

Arbejdsministeriet tilstillede sagsøgeren Kommissionens skrivelse den 15. november 1991.

Ved skrivelse af 2. december 1991 forespurgte sagsøgerens bestyrelse den kompetente belgiske myndighed, om Kommissionen i overensstemmelse med artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 2950/83 havde opfordret den til at fremkomme med sine bemærkninger, før den havde meddelt den omtvistede beslutning.

Ministeriet svarede ved skrivelse af 9. december 1991, at revisionen på stedet den 17. marts 1989 »med overordentlig stor sandsynlighed har givet IRI og Kommissionens tjenestegrene lejlighed til i overværelse af repræsentanter for ministeriet at udveksle oplysninger vedrørende denne sag«. Den korrespondance, der medfulgte som bilag til denne skrivelse fra ministeriet, vedrørte tiden før revisionen på stedet den 17. marts 1989.

Ved stævning registreret på Domstolens Justitskontor den 27. december 1991 anlagde IRI denne sag med påstand om annullation af Kommissionens skrivelse af 6. november 1991.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen ved kendelse af 30. september 1992 i medfør af procesreglementets artikel 95 henvist sagen til Sjette Afdeling og indledt den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse. Domstolen har dog fundet det nødvendigt at anmode parterne og den belgiske regering om yderligere oplysninger.

III — Parternes påstande

Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

1) Kommissionens beslutning af 6. november 1991 annulleres, for så vidt der herved nægtes saldoudbetaling af det ansøgte tilskud på 6 569 455 BFR, og for så vidt der herved gives pålæg om indbetaling til Kommissionen af et beløb på 6 380 712 BFR.

2) Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

1) Frifindelse, idet sagsøgerens påstande mangler grundlag.

2) Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

IV — Parternes anbringender og argumenter

1. *Manglende høring af den pågældende medlemsstat*

Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ved at træffe den anfægtede beslutning om nedsættelse af tilskuddet uden forinden at have anmodet de nationale myndigheder om at fremkomme med deres bemærkninger har tilsidesat et væsentligt formkrav i medfør af artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 2950/83 [5].

Intet bilag beviser, at der har fundet en brevveksling sted mellem Kommissionen og de belgiske myndigheder, som har gjort det muligt for sidstnævnte at fremkomme med deres bemærkninger, selv om en sådan brevveksling havde fundet sted i FUNOC-sagen [6].

Kommissionen har svaret, at der ikke i artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 2950/83 stilles krav om nogen specifik høringsprocedure, og at den i det foreliggende tilfælde har givet den belgiske stat mulighed for at fremkomme med sine bemærkninger før vedtagelsen af den endelige beslutning.

Kommissionen tilkendegav, at den agtede at nedsætte tilskuddet fra Fællesskabet, og de belgiske myndigheder har behørigt taget dette til efterretning. Dersom de ikke havde været enige i den planlagte nedsættelse, som agtedes foretaget, kunne de være fremkommet med deres bemærkninger selv på det tidspunkt, hvor Kommissionen forelagde dem sine konklusioner af undersøgelsen i skrivelse af 6. november 1991.

Denne skrivelse var ikke nogen beslutning, men en simpel meddelelse om konklusionerne af gennemgangen af anmodningen om udbetaling af saldobeløbet.

I replikken har *sagsøgeren* heroverfor gjort gældende, at Kommissionen ved kunstigt at betegne sin skrivelse som udkast til beslutning forsøger at komme udenom, at den har tilsidesat væsentlige formkrav.

Kommissionens skrivelse er en endelig beslutning, der kan danne grundlag for et annullationssøgsmål, uden at de nationale myndigheder har behøvet at acceptere denne beslutning.

2. *Manglende overholdelse af betingelser ifølge godkendelsesbeslutningen fra fonden*

Efter *sagsøgerens* opfattelse er det ifølge ovennævnte artikel 6, stk. 1, en betingelse for suspension, nedsættelse eller bortfald af tilskuddet, at betingelserne i godkendelsesbeslutningen ikke er overholdt.

Ved den anfægtede beslutning sker der imidlertid en nedsættelse af det tilskud, som er bevilget sagsøgeren, selv om der ikke er konstateret nogen ikke godkendt udgift, nogen overskridelse af de godkendte udgifter,

5 — Jf. dom af 7.5.1991, sag C-291/89, Interhôtel mod Kommissionen, Sml. I, s. 2257.

6 — Dom af 11.10.1990, sag C-200/89, FUNOC mod Kommissionen, Sml. I, s. 3669.

nogen ikke dokumenteret udgift eller nogen væsentlig ændring af den annoncerede foranstaltning, som kan begrunde en påstand om, at de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser ikke er overholdt.

Det eneste forhold, der kan lægges sagsøgeren til last, består i et underforbrug af timer, idet deltagerne effektivt gennemsnitligt kun har brugt 35 af de tilbudte 196 uddannelsestimer.

Den af sagsøgeren givne uddannelse var dog en specifik foranstaltning, som udførtes til fremme af et projekt af fornyende karakter i medfør af artikel 3, stk. 1, i afgørelse 83/516. De i Kommissionens meddelelse af 22. december 1983 fastsatte kriterier for denne form for foranstaltninger omfattede pilotprojekter, der ikke i sig selv var et mål, men et forsøg med henblik på opdagelse af nye former for tilrettelæggelse af undervisning eller udvikling af erhvervsmæssige retningslinjer.

Opnåelse af et bestemt resultat i form af et vist antal undervisningstimer, som effektivt blev fulgt af deltagerne i en foranstaltning af denne type, var et usikkert punkt i det projekt, som fondens tilskud har til formål at »sætte i gang«, men ikke til formål faktisk at gennemføre.

Vurderingen af afviklingen af et sådant projekt kræver en vis smidighed, og der skal tages hensyn til nødvendigheden af at tilpasse det oprindelige projekt under hensyntagen til de opståede vanskeligheder.

Muligheden for kun at følge en del af de tilbudte undervisningstimer er desuden udtrykkeligt forudset i bilag 1 til ansøgningen om tilskud, hvori det hedder, at der var tale om en fleksibel uddannelse.

I godkendelsesbeslutningen er det ikke bestemt, at det skulle indgå som en betingelse for brugen af tilskuddet fra fonden, at det i et vist omfang lykkedes at gennemføre den foranstaltning, som bestod i, at deltagerne effektivt fulgte et vist antal undervisningstimer.

Subsidiært gør sagsøgeren gældende, at Kommissionen ikke har foretaget en korrekt vurdering af det forudsatte antal fulgte undervisningstimer, der figurerer i de beskrivelser af projektet, som blev indleveret som bilag til ansøgningen om tilskud, og hvoraf fremgår, at det gennemsnitlige forudsete antal timer ikke var 273, men 169.

Endelig har Kommissionen ikke nøjagtigt vurderet resultaterne af det pilotprojekt, hvortil tilskuddet blev ydet. Den periode, som er omfattet af Kommissionens revision, var kun på 17,5 måneder for den første foranstaltning, idet uddannelsesprogrammet først effektivt kunne begynde efter den forsinkede vedtagelse af godkendelsesbeslutningen den 19. juni 1985. For objektivt at vurdere resultaterne af den eksperimentelle fase i foranstaltningen skulle Kommissionen have taget hensyn til de resultater, der blev opnået i den samlede gennemførelsesperiode, nemlig fem år, og anvendt kriteriet med mindst 100 timers uddannelse på deltagere, som påbegyndte uddannelsen i 1985 eller 1986 og derefter fortsatte den i de følgende år som omhandlet i beskrivelsen af det første projekt, hvori det hedder, at uddannelsen var tilrettelagt uden bestemte uddannelsesperioder.

Foranstaltningens endelige mål bestod ikke i at give et bestemt antal uddannelsestimer, men i at skabe beskæftigelse ved skabelse af nye aktiviteter og udvikling af de eksisterende små og mellemstore virksomheder. Ved udgangen af de første fem år har en status over det samlede uddannelsesprogram, hvortil fonden har givet tilsagn om tilskud, vist sig meget positiv.

Kommissionen har gjort gældende, at sagsøgeren ikke har overholdt den betingelse vedrørende uddannelsens varighed, som var en af de væsentligste betingelser ifølge godkendelsesbeslutningen, og at beslutningen om nedsættelsen af tilskuddet derfor nødvendigvis måtte træffes.

Af de 199 deltagere, der betragtes som uddannet af sagsøgeren, har kun 25 modtaget over 100 timers uddannelse.

Da den gennemsnitlige uddannelsestid for hver enkelt deltager var fastsat til 273 timer på grundlag af den af sagsøgeren indgivne ansøgning om tilskud, blev 100 timerskriteriet accepteret af Kommissionen som den »minimale præsenstid«, der krævedes for uddannelsen af deltagerne.

Da godkendelsesbeslutningen vedrørte det ansøgte tilskud byggede på sagsøgerens egne oplysninger, var uddannelsens varighed en af de væsentligste betingelser for at yde tilskuddet.

Da der er tale om en foranstaltning af fornyende karakter, kan Kommissionen meget vel vise en vis fleksibilitet med hensyn til varigheden, men det står dog fast, at denne fleksibilitet ikke må hindre den påtænkte uddannelse. De fleste deltagere har imidlertid fået en uddannelse, hvis varighed ikke er nogen garanti for, at den påtænkte uddannelse blev nået.

Der er en offentlig interesse i at tilbagekalde beslutninger med tilbagevirkende kraft, med hensyn til hvilke betingelserne ikke er overholdt. For så vidt særlig angår Fællesskabets strukturfondes virke kommer hertil en yderligere offentlig interesse i at tilbagekalde disse beslutninger, nemlig interessen i en god økonomisk forvaltning af offentlige midler.

3. *Tilsidesættelse af princippet om velerhvervede rettigheder*

Ifølge *sagsøgeren* kunne Kommissionen ikke uden at gøre indgreb i velerhvervede rettigheder undlade at anerkende udgifterne ved uddannelsen, idet denne er af fleksibel karakter, og følgelig er risikoen for, at deltagerne kun benyttede en del af de uddannelsestimer, som de faktisk fik tilbudt, blevet accepteret ved godkendelsesbeslutningen.

Kommissionen har erkendt, at en beslutning om økonomisk støtte stifter individuelle rettigheder, men finder, at udbetalingen nødvendigvis forudsætter, at de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser overholdes, og at de opgivne udgifter dokumenteres.

4. *Tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning*

Sagsøgeren mener helt subsidiært at kunne påberåbe sig princippet om beskyttelse af

den berettigede forventning, dersom Domstolen måtte finde, at Kommissionen med urette har godkendt et fleksibelt uddannelsesprogram, der gjorde det muligt for deltagerne at læse efter en selvvalgt uddannelsesplan og uden at være bundet til bestemte undervisningsperioder.

Kommissionen finder ikke, at sagsøgeren overholdt godkendelsesbeslutningens betingelser, som den selv havde foreslået Kommissionen i sin ansøgning om tilskud. Det er således vanskeligt at godtage, at sagsøgeren skal kunne påberåbe sig en situation, som den selv har skabt.

5. *Tilsidesættelse af retten til kontradiktion*

Ifølge *sagsøgeren* har Kommissionen tilsidesat det almindelige princip om overholdelse af retten til kontradiktion, således som dette fremgår af Domstolens praksis [7], ved ikke at sætte sagsøgeren i stand til at fremkomme med sine bemærkninger vedrørende den nøjagtige begrundelse for beslutningen om nedsættelse af tilskuddet på grundlag af kravet om mindst 100 timers uddannelse.

Kommissionen har henvist til, at den pågældende medlemsstat inden for rammerne af Den Europæiske Socialfonds interventioner [8] er den eneste talsmand over for Kommissionen, som således ikke er forpligtet til at give den pågældende lejlighed til at gøre sine synspunkter gældende.

6. *Åbenbart fejlskøn*

Ifølge *sagsøgeren* har Kommissionen ved at finde, at tilskuddet ikke var blevet anvendt på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser, ikke taget hensyn til den fleksible karakter af uddannelsen, som var blevet godkendt ved godkendelsesbeslutningen, og som følge heraf gjort sig skyldig i et åbenbart fejlskøn.

Kommissionen har heroverfor anført, at den påtænkte uddannelse i overensstemmelse med ansøgningen om tilskud skulle have en gennemsnitlig varighed på 39 uger med syv timer om ugen. Da Kommissionen har godkendt en uddannelse på 100 timer som tilskudsberettiget, er det helt klart, at den har taget hensyn til uddannelsens fleksible karakter.

7. *Åbenbar overskridelse af Kommissionens skønsmæssige beføjelser*

Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ved vilkårligt at anvende kriteriet med mindst 100 timers undervisning, der ikke var omhandlet i godkendelsesbeslutningen, har overskredet de rammer, som var fastlagt ved beslutningen, og åbenbart overskredet grænserne for sine skønsmæssige beføjelser.

»Ved den endelige gennemgang af anmodningen om udbetaling af saldobeløb ... kan Kommissionen ... nemlig ikke afslå udgifter, som den tidligere klart har godkendt, når tilskuddet er blevet anvendt på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser« [9].

7 — Dom af 13.2.1979, sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, og af 27.10.1977, sag 121/76, Moli mod Kommissionen, Sml. s. 1971.

8 — Se note 3 ovenfor.

9 — Generaladvokat Darmon's forslag til afgørelse i sag C-291/89, Sml. I, s. 2269, punkt 24.

Kommissionen finder, at den i godkendelsesbeslutningen har fastsat en vis varighed af uddannelsen af deltagerne. Da sagsøgeren ikke har overholdt denne væsentlige betingelse, kunne Kommissionen have ladet tilskuddet bortfalde.

Den har dog under hensyntagen til sagsøgerens private interesser undtagelsesvis og af billighedsgrunde besluttet sig til kun at nedsætte tilskuddet.

Det er således vanskeligt at se, hvorledes Kommissionen skulle have overskredet sine skønsmæssige beføjelser ved i stedet for at træffe beslutning om bortfald at have truffet beslutning om at nedsætte tilskuddet til klar gunst for sagsøgeren.

8. *Tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet*

Sagsøgeren har gjort gældende, at den drastiske nedsættelse af tilskuddet ikke nødvendigvis følger af varetagelsen af de offentlige interesser, der er forbundet med en god økonomisk forvaltning af strukturmidlerne midler, da samtlige de af sagsøgeren afholdte udgifter er behørigt dokumenteret, da der ikke foreligger nogen misligholdelse, der kan lægges modtageren af tilskuddet til last, og da det annoncerede uddannelsesprogram i sidste instans blev gennemført over den samlede femårsperiode, som var forudset ved indgivelsen af ansøgningen om tilskud.

Yderligere burde Kommissionen under hensyntagen til de formål, der forfølges ved artikel 6 i forordning nr. 2950/83, have taget hensyn til, at sagsøgerens fornyende foranstaltning faktisk bar frugt som grundlag for at fortsætte det integrerede program i en periode af fem år og således effektivt førte til oprettelse af nye beskæftigelsesskabende virksomheder med de nye tilskud, der blev ydet af de nationale myndigheder i årene fra 1987 til 1989.

Sagsøgeren finder heller ikke, at Kommissionen har taget hensyn til sagsøgerens private interesser ved at anvende kriteriet med mindst 100 timers effektiv undervisning, der fører til, at man ser bort fra et betydeligt antal undervisningstimer, som faktisk er givet det største antal deltagere, nemlig dem, der har brugt mindre end 100 timer. Den anfægtede beslutning om nedsættelse tager heller ikke hensyn til de uundgåelige udgifter, som sagsøgeren har måttet afholde med henblik på at udbyde undervisningstimer, som ikke blev udnyttet.

Kommissionen har svaret, at da fondens tilskud ikke er blevet anvendt på de i godkendelsesbeslutningen fastsatte betingelser, var denne blevet ulovlig på grund af den væsentlige ændring af den oprindelige uddannelsesplan, hvorfor den måtte tilbagekaldes i medfør af artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 2950/83.

Under hensyntagen til sagsøgerens private interesser har Kommissionen besluttet at erstatte den oprindelige beslutning med en beslutning om delvis godkendelse ved at anse en uddannelse på mindst 100 timer for tilskudsberettiget under hensyntagen til den pågældende foranstaltnings beskaffenhed og andre tilsvarende foranstaltninger, der var gennemført i andre medlemsstater.

Kommissionen finder således ikke at have overskredet grænserne for, hvad der er nødvendigt for at sikre en korrekt anvendelse af offentlige midler, ved at lade tilskuddet til uddannelsesforanstaltninger af under 100 timers varighed bortfalde.

IV — Svar på Domstolens anmodninger om oplysninger

På Domstolens anmodning har *sagsøgeren* redegjort for den beregning, man foretog for at nå frem til et gennemsnitligt antal uddannelsestimer på 169.

Kommissionen har fremlagt de af Domstolen krævede dokumenter.

På Domstolens spørgsmål om, hvorvidt kriteriet på mindst 100 timers uddannelse for den pågældende specifikke foranstaltning (hvorpå nedsættelsen af tilskuddet bygger) blev bragt til IRI's kundskab før meddelelsen af beslutningen af 6. november 1991, har Kommissionen svaret:

»Kriteriet mindst 100 timers uddannelse blev godkendt af Kommissionen på dens møde den 23. juli 1984. Under mødet vedtog Kommissionen nemlig godkendelse af ansøgninger om tilskud fra Den Europæiske Socialfond (regnskabsåret 1984). Denne beslutning blev senere meddelt medlemsstaterne, og heri finder man forklaringerne vedrørende tærsklen på 100 timer ... I forklaringerne vedrørende punkt 7.1 i retningslinjerne for forvaltningen af Den Europæiske Socialfond for regnskabsårene 1984-1986 (EFT C 5 af 10.1.1984, s. 5) ... har Kommissionen nemlig fastsat en tærskel for varigheden af hver kursists deltagelse i en uddannelse (100 timer), der kan danne udgangspunktet for, at programmerne kan komme i betragtning til finansiering. Som følge heraf var medlemsstaterne, herunder Kongeriget Belgien, blevet underrettet om kriteriet med mindst 100 timers uddannelse, og det påhvilede dem at viderebringe oplysninger om og betingelserne for at anvende Den Europæiske Socialfonds regler til de projektledere, for hvis vedkommende Kommissionens beslutning er truffet. Denne fremgangsmåde er et konkret udslag af en praksis, hvorefter Kommissionen i forbindelse med anvendelsen af reglerne for Den Europæiske Socialfond ikke har projektlederne som talsmænd, men medlemsstaten, der er forpligtet til at underrette projektlederne.«

Den *belgiske regering* har ikke fristmæssigt besvaret Domstolens spørgsmål om, hvorvidt den kunne bekræfte, at den inden modtagelsen af meddelelsen om Kommissionens skrivelse nr. 015036 af 6. november 1991 vedrørende saldobeløbet i sag ESF 85/0209/B6 havde haft lejlighed til at fremsætte sine bemærkninger vedrørende afregningen af saldobeløbet i denne sag, som Arbejdsministeriet havde indsendt til Den Europæiske Socialfond på Innovation et Reconversion Industrielle ASBL's vegne.

J.L. Murray

Refererende dommer